

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Юридически факултет

Катедра: „Гражданскоправни науки“

Никола Петев Йовчев

Научен ръководител: Доц. д-р Велина Тодорова

**Действие на завета по българското наследствено
право**

АВТОРЕФЕРАТ

на

дисертационен труд

**за придобиване на образователната и научна степен
„доктор“**

Област на висше образование: 3. Социални,

стопански и правни науки Професионално

направление: 3.6. Право

Докторска програма:

Гражданско и семейно право

Пловдив,

2024 г.

Съдържание:

1.	<i>Обща характеристика на дисертационния труд</i>	2
1.	Актуалност на изследването.....	2
2.	Предмет, цел и методология на дисертационния труд	3
3.	Структура на дисертационния труд.....	5
4.	Библиография.....	6
2.	<i>Кратко изложение на основните моменти в дисертационния труд</i>	7
	Увод.....	7
1.	Глава първа „Възникване и развитие на завета“.....	7
2.	Глава втора „Правна същност на завета. Характеристика и разграничения“.....	9
3.	Глава трета „Видовете завет и техните практически особености“.....	15
4.	Глава четвърта „Предмет на завета“.....	17
5.	Глава пета „Обстоятелства, възпрепятстващи действието на завета“.....	22
6.	Глава шеста „Отговорност на заветниците“.....	26
	Заключение.....	31

3. *Принос на монографичното изследване.....31*
4. *Публикации във връзка с дисертационния труд.....32*

1. **Обща характеристика на дисертационния труд**

1. Актуалност на изследването

Заветът е един от класическите институти на наследственото право. Като юридическо понятие той съществува от времето на римското право, но концепцията за прехвърлянето на конкретни имуществени права по волята на починалия титуляр съпътства човечеството от възникването на идеята за частна собственост. Институтът има стабилни основи и в българската правна традиция – както в по-стари времена, така и в нашата следосвободенска история. Въпреки традиционния му характер и широко приложение обаче, видим проблем се очертава от обстоятелството, че заветът често се оказва неясен. Освен за гражданите, изготвящи съответните завещателни разпоредения, той не рядко създава трудности и за действащи юристи с дългогодишен опит в сферата на наследствените правоотношения. Казаното е еднакво приложимо към адвокати, предлагащи съдействие на гражданите, физически лица, натоварени с публични правомощия като нотариусите и дори магистратите отговорни за решаването на правни спорове със сила на присъдено нещо. Индикация за тази тенденция са множеството доктринални спорове и противоречивата съдебна практика по редица въпроси. Това обстоятелство би могло да бъде обяснено не само със сложността на някои практически аспекти, но и с липсата на достатъчен брой задълбочени изследвания в българската доктрина, насочени към изясняване на спорните моменти и намирането на подходящи разрешения. Така очертаната проблематика се задълбочава допълнително от остарялата нормативна уредба, недостатъчната синхронизация между отделни институти и липсата на необходимите актуализации за отстраняването на тези несъвършенства.

Дисертационното изследване е насочено към разглеждането и анализирането на спорадичната информация, предложена от различни източници, аргументирано застъпване на становище по дискуссионни въпроси, а също така и предложения за нови разрешения, базирани на съвременните достижения в правната наука.

2. Предмет, цел и методология на дисертационния труд

Предмет на изследването са разпоредбите, регламентиращи завета и тяхната взаимна връзка с останалите институти на наследственото и гражданското право.

Основната цел е да бъдат открити ключовите правни характеристики на завета, тяхната нормативна регламентация и практически последици. По този начин е възможно задълбочено и обосновано да бъде очертано действието на този правен институт, разгледано през тройната призма на законовата уредба, съществуващите доктринални разсъждения и съдебната практика. За реализирането на тази цел се поставят следните непосредствени задачи:

- Да се направи собствен анализ на съществуващата нормативна регламентация, основан на систематичното разглеждане на завета, в контекста на останалите наследственоправни институти; историческото развитие и източниците, от които е реципирано българското наследствено право;

- Да се обсъдят изразените в доктрината становища и да се аргументират предимствата и недостатъците на противостоящите тези по дискуссионни въпроси;

- Да се разгледа съдебната практика по основните въпроси, като се постави под критичен анализ и се изведат основни положения за ключови тенденции и съответствие с теорията;

- Да се достигне до заключения относно възможна оптимизация в сферата на теорията, правоприлагането и бъдещи законодателни промени.

За постигането на изложените цели и задачи е приложена комплексна методология, съчетаваща общонаучни и специални

методи. С оглед пълноценното разглеждане на поставените въпроси са приложени следните методи:

Историческият метод е приложен в съответните систематични части, с оглед разкриване генезиса на завета и свързаните с него институти. По този начин се цели разкриването на обществените потребности и ръководни принципи, довели до създаването и развитието на завета, а също и адаптацията на използваните способности в зависимост от спецификите на конкретното общество.

Посредством сравнителноправният метод е направена съпоставка със сходни романо-германски правни системи. По този начин е проследен пътят по който някои от разрешените са били реципирани в българското право и начинът, по който се прилагат в държавата, от която са възприети. Така е възможно да се направи критичен анализ на нормативната база и да се изведат предложения относно тълкуване, правоприлагане и бъдещи изменения на действащото законодателство.

Нормативният метод цели разкриването на точния смисъл на правните норми с оглед открояване спецификите на института и разкриване на точния начин за прилагането им. Поради известни нормативни дефицити и прекалено високото ниво на абстрактност на регламентацията, сам по себе си, нормативният метод е недостатъчен. За постигане на необходимите резултати, той е съчетан с нормативно-логическия, телеологическия и систематичния метод.

Нормативно-логическият метод позволява запълване на празноти, чрез способите за корективно тълкуване, правоприлагане по аналогия и по аргумент за по-силното основание и др.

Телеологическият метод е насочен към разкриване на целите на законодателството с оглед установяване на действителния смисъл вложен в конкретно правило за поведение.

Систематичният метод позволява правните норми да бъдат разглеждани като системен комплекс с вътрешна обвързаност, насочен към постигането на определен резултат. Единствено разглеждайки правилата за поведение в тяхната взаимна връзка е възможно да бъде разкрит техния пълен смисъл и взаимодействие.

В изследването субсидиарно приложение намират политологически, икономически и социологически метод. В контекста на отделни теми, те спомагат за анализа на условията при които са приети и прилагани дадени правни норми. По този начин е възможно да се разкрият както потребностите, които се задоволяват, така и обществените промени, които биха могли да предполагат различно тълкуване през призмата на времето.

3. Структура на дисертационния труд

Дисертационният труд е структуриран от съдържание, уводна част, описваща предмета, задачите, цели и методологията на изследването, шест глави, разглеждащи различни аспекти на поставения проблем, заключителна част, обобщаваща направените изводи и приложена библиография. Общият обем на дисертационния труд е 260 страници, като включва 416 бележки под линия. В изследването са реферирани и дискутирани 64 пъти различни решения и определения на висшите съдебни инстанции, целящи да илюстрират практическите импликации от дискутираните въпроси.

Текстът е съобразен със законодателството, съдебната практика и доктриналните изследвания към 01.03.2024 г.

4. Библиография

С оглед целите на дисертационния труд е изготвена библиографска справка, включваща 206 източника – 31 книги и 175 статии. От тях са цитирани и реферирани тези от 103 заглавия, сред които издания на италиански, английски и руски език. За целите на изследването са използвани в оригинал и чуждестранни нормативни актове.

2. Кратко изложение на основните моменти в дисертационния труд

Увод

Уводът е разработен с оглед очертаването на предмета, целите и методологията на изследването. В него се разглежда актуалността на изследването, основните проблеми и структурата на дисертационния труд.

1. Глава първа „Възникване и развитие на завета“

Глава първа от изследването е фокусирана върху историческия анализ в контекста на развитието на наследственото право. Генезисът на идеята за завета настъпва в рамките на римското право. С оглед проследяването на зародиша и развитието на този институт обаче, е предложен кратък прочит на възникването на наследственото право като цяло. По този начин може да се придобие исторически контекст, тъй като както повечето правни явления, така и институтът на завета е плод на развиващите се обществени отношения и потребностите на гражданския оборот. Нито един правен институт в рамките на конкретна група обществени отношения не може да бъде изяснено, ако се разглежда във вакуум, без да се държи сметка за неговата логическа и систематическа принадлежност, а също и концептуалната му еволюция.

В първият параграф се разглежда в общ план генезисът на идеята за наследственото право като цяло в нейната корелативна връзка с частната собственост като един от първите и основни предмети на наследственото правоприемство. Изложението се пренася от общите положения, необходими за очертаване на концептуалната конюнктура, към конкретните въпроси, касаещи завещателните разпореждания и завета в частност. За примери са използвани някои от най-ранните общества и начинът, по който е възникнало наследственото правоприемство в тях.

Вторият параграф отделя внимание на основополагащите положения установени в рамките на римското частно право. Необходимостта от този прочит е предпоставена от обстоятелството, че основите на съвременното гражданско право са заложили именно в Древен Рим. Този факт е особено

видим и в контекста на наследственото право на държавите от континенталната правна система. Изначалното формулиране на завета, като правен институт също е именно в рамките на римското право. Представени са отделните видове частни завещателни разпореждания и тяхната еволюция през отделните исторически периоди на развитие.

Накрая, третият и четвъртият параграф проследяват историческия преход в българската правна система съответно от създаването на българската държава до нейното превземане през края на XIV век и от възстановяването на Третата българска държава до настоящето. Параграф трети се спира върху преминаването от обичайните правни норми, към постепенно засилващото се влияние на римското право, пренесено чрез симплифицирани кодификации като Еклогата. Наблюдава се специфична колизия между писаното право и правния обичай, водеща до създаването на уникална правна система. Дори след възстановяването на българската държава, противоборството между писано право и обичай се запазва. То е особено ясно изразено в сферата на наследственото право, поради противоречието между прогресивната регламентация, реципирана от Италианския граждански кодекс и местния обичай. В основен повод за конфликт се превръща равенството между правата на наследниците от двата пола, което по това време не било прието в българското общество. Преодоляването на тези трудности е обвързано със специфично проникване на обичая в законодателството, чрез извършването на съответни нормативни изменения, които в не малко случаи оказали регресивно влияние.

Накрая е отделено внимание и на промените, основани на социалистическото право върху наследствените правоотношения и последващите изменения, след преминаването към демокрация. Този своеобразен процес на развитие води до сформирването на еkleктична регламентация, отразяваща множеството влияния върху нормотворчеството.

Значението на тази глава се разкрива в няколко насоки. Проследявайки обществените потребности, довели до правната регламентация на даден институт, могат да се установят основните ръководни начала, послужили за неговото развитие. Историческият анализ показва способите за разрешаване на

различни проблеми в практиката, произтичащи от нуждите на обществото, в рамките на което се прилага дадената правна система. Заключение от този анализ може да се обобщи в наблюдението, че повечето способности за регламентация на завещателните разпоредения съществуват още от древността и тяхната имплементация е въпрос не толкова на правна иновация, колкото на целесъобразност. Необходимо е да бъдат установени нуждите на правния оборот към конкретен момент, за да се избере най-правилният баланс от правни средства за неговото оптимизиране. Поле за нови разрешения може да се очертае предимно в разпореденията по отношение на нови права и правни съвкупности, които са предпоставени от сложните обществени отношения на съвремението.

2. Глава втора „Правна същност на завета. Характеристика и разграничения“

На база предложения исторически прочит се основава извеждането на основните белези на завета. Някои от тях се очертават още при неговото възникване, а други кристализират в резултат от дългогодишното развитие на разбирането за този институт. В глава втора предмет на анализ е завършената концепция към настоящия момент, в рамките на българското законодателство.

Като правен институт, завещът се намира в неразривна връзка с правото на собственост като представлява своеобразен способ за неговото съхраняване и развитие. Обосновано може да се твърди, че неприкосновеността на частната собственост и завещателната свобода са логически свързани и взаимно допълващи се. Докато неприкосновеността брани имуществото приживе, завещателната свобода позволява на индивида да подсигури материалното благосъстояние на своите близки и роднини и да гарантира изпълнение по отношение на своите кредитори. Чрез тази възможност се улеснява задоволяването на неимуществените (морални, нравствени и духовни) интереси на наследодателя. Те служат като мотив за дарственото разпоредяване *mortis causa*, без разбира се да превръщат волеизявлението в благодарствена форма на „на срещна престация“.

В законодателния стремеж за постигане на този резултат, заветът се явява прецизен инструмент, предоставен от гражданското право. За разлика от общите завещателни разпореждания той осигурява значително по-голяма степен на конкретизация по отношение на даденото право или съвкупност. Нещо повече, чрез приложението на отделните разновидности на завета е възможно да се видоизмени както самото право, така и начина, по който то ще премине в патримониума на заветника. Макар по правило частните завещателни разпореждания да не включват пропорционална част от задълженията, включени в наследствената маса, чрез модалитети като условие и тежест, заветът може също да се обвърже и с определено задължение (било то част от задълженията на наследодателя или допълнително изискване, поставено от него самия).

Функционалният прочит на завета дава основни насоки за социалната му роля, но повдига и въпроси относно нормативната рамка, чрез която следва да се постигнат целите на института. С оглед откриването на задоволителен отговор, е необходимо разглеждането на правната същност на завета като юридически акт, а също и особените правила установени в Закона за наследството. Този подход позволява да се предложи дефиниция на правното явление, която е в състояние да обхване комплексния му характер. Едва след анализа на тези ръководни положения е възможно да се разгледа действието на самия правен институт, неговите практически проявления и дискусийните теми, които провокира.

Параграф първи от втора глава се фокусира върху не леката задача да се аргументира актуална дефиниция за завета. За целта на първо място се извеждат неговите основни правни характеристики като вид едностранна сделка, отговаряща на определени белези. Сред тези белези основно внимание се отделя на качествата едностранна, формална, безвъзмездна и отменима сделка *mortis causa*. Именно с оглед квалификацията на завета като вид сделка, се обсъжда и необходимото съдържание, което волеизявлението трябва да съдържа, за да бъде квалифицирано като завет, а също и приложението на общите правила по ЗЗД по аргумент от чл. 44 ЗЗД.

На следващо място се представят дефиниции предложени от различни автори в доктрината и се обсъждат техните сходства и различия, а също и възможните причини за тяхното възникване. Накрая се предлага дефиниция, изведена чрез еkleктичен подход, целяща да включи основните определящи характеристики на правния институт.

Параграф втори представя института през призмата на облагодетелстваното лице, а именно заветника, като извежда отделните правомощия, които са обвързани с въпросното качество. Особено внимание се отделя на основното правомощие на заветника, а именно бинарната опция да приеме или откаже завета. Това право би могло да бъде упражнено изрично, или мълчаливо, а в хипотезата на приемане, заветът може да бъде приет направо или по опис. В зависимост от направения избор биха могли да настъпят и разнообразни правни последици. Освен основното право да се приеме или откаже завещанието, законът предвижда и редица спомагателни права, които гарантират интересите на заветника и му предоставят необходимите правни инструменти за тяхната защита. Сред тях, са правомощия във връзка с обявяване на завещанието, уредени в чл. 27 ЗН, възможността да се определи срок на наследника, за да изрази воля дали приема или отказва наследството по чл. 51 ЗН и др. Освен права обаче, с оглед приемане настъпва и рискът да се носи отговорност за наследствените задължения във връзка с чл. 66, ал. 2 ЗН и чл. 68 ЗН, да се иска намаляване на завещателното разпореждане във връзка с накърнена запазена част по реда на чл. 30, ал. 1 ЗН, задължение да изпълни определени условия или тежести и пр.

В третия параграф се обсъждат приликите и разликите между завета и други институти в и извън рамките на наследственото право. По този начин се създават важни разграничения и се подчертават някои от основните белези на института, които го поставят в собствена категория. Сред институтите във връзка с които е направено сравнение са общите завещателни разпореждания, частното правопримемство в полза на общините по чл. 11 ЗН, правата в полза на наследници, възникващи в хипотезите на чл. 12, ал. 1 и ал. 2 ЗН и застраховката „живот“.

Последният параграф обръща внимание на влиянието на модалитетите върху частните завещателни разпореждания. Законът за наследството изрично разглежда възможността завещателните разпореждания, като форма на едностранни сделки да бъдат обвързани с модалитет. Модалитетите или още обуславящите волеизявления са част от факултативното съдържание на правните сделки и имат широко приложение в частното право, като възможност за тяхното установяване се разкрива освен в гражданскоправните отрасли, също в трудовото и търговското право.

Наследственото право разглежда тази възможност експлицитно, като чл. 17, ал. 1 ЗН говори за завещание, направено под условие или тежест, а алинея втора на същия текст стипулира някои конкретни особености на завещателното разпореждане, направено под начален или краен срок. С оглед обема на разглежданата материя, параграф четвърти е разделен на уводна част и три подточки, всяка от които отделя внимание на различен вид модалитет и значението му по отношение на действието на завета.

В първата част се обсъждат последиците от условието, като вид модалитет, поставящ последиците от разпореждането в зависимост от настъпването или ненастъпването на определено бъдещо несигурно събитие. С оглед влиянието на условието спрямо правните последици на завещателното разпореждане, се обособяват две категории – отлагателно и прекратително. В единия случай, настъпването на събитието ще приведе в действие завещателното разпореждане. Обратно, при прекратителното условие неговите правни последици ще бъдат преустановени. Липсата на подробна регламентация както в общите актове на гражданското право, така и в специалния закон води до необходимост от анализ на съдебната практика и доктрината, за да се достигне до смисълът вложен от законодателя и приложението му по отношение на точната воля на наследодателя.

Освен класическото деление на условията се обръща внимание и на персоналната субституция, уредена в чл. 21, ал. 1 ЗН. Тя е постижима, чрез добавянето на положително условие, при съдването на което, един правоприемник ще бъде заменен с друг. В разглежданата хипотеза, това условие се свежда до

невъзможността на едно лице да получи завета поради смърт, отказ от наследство или недостойнство. Чрез тази конструкция, наследодателят би могъл да се подсури, че имуществото обект на разпореждането няма да бъде разпределено по закон. Що се отнася до заветника под условие, в негова полза не възниква субективно право, а само правно очакване, чието реализиране е възможно до евентуалното приемане на завещателното разпореждане от титулярния правоприменик.

На анализ са подложени и други доктринални деления с оглед практическите последици, до които водят. Такива са деленията на положителни и отрицателни условия или с други думи, зависимостта на разпореждането от събдването или несъбдването на установеното несигурно събитие. Разглежда се също и класификацията с оглед момента, в който са се събднали – преди или след смъртта на наследодателя и последиците от това обстоятелство. Накрая се дискутират последиците от условия, които са предпоставени от волята на трето лице с оглед завещателната свобода и забраната за внасяне волеизявления на трети лица в завещателните актове

В следствие се отделя внимание на срока. В юридически смисъл, понятието срок би могло да се разглежда в различни аспекти. В контекста на модалитетите, сроковете се определят, като период от време или друго сигурно събитие, обуславящи момента на възникване или прекратяване на дадени правни последици, като на база това деление биват отново отлагателни и прекратителни. При завещателните разпореждания, тези две основни категории имат специфично приложение с оглед специалните разпоредби на ЗН. Според чл. 17, ал. 2, *in fine* ЗН, началният срок по отношение на общите завещателни разпореждания се смята за неписан. Първата хипотеза от същия текст пък разглежда трансформацията на общо завещателно разпореждане под краен срок в частно разпореждане за плодopolзване. Езиковото тълкуване на посочената разпоредба в първата ѝ част, и по аргумент от противното от втората, обезсилваща отлагателния срок, води до заключението, че тези ограничения са валидни единствено по отношение на универсалните разпореждания и не намират приложение спрямо частните. Тази разпоредба представлява конкретно проявление на частичната недействителност, което позволява да

се запази самото разпореждане и да се обезсили единствено модалитетът. От друга страна, заветът както под отлагателен, така и под прекратителен срок е допустим. При завета под отлагателен срок, предметът ще остане във властта на наследниците, до неговото настъпване. Едва след изтичане на срока, разпореждането ще породи своите правни последици. До този момент, субективното право съществува в латентно състояние, което не позволява неговото упражняване. При прекратителният срок, от друга страна, заветът би съдържал в себе си период от време (респективно настъпването на друго сигурно събитие), с изтичането на който се прекратява действието му, а правото преминава към следващия правоприменик по закон или завещание. Така може да се обобщи, че във всички случаи както отлагателният, така и прекратителният срок имат правопрекратяващо действие спрямо едни лица и правопораждащо спрямо други. Делението се обосновава на перспективата на правоприменика, спрямо когото е срокът – когато действието е правопрекратяващо за заветника говорим за прекратителен срок, а когато е правопораждащо – за отлагателен.

Актуалната регламентация на този модалитет, води до правна несигурност и провокира известни възражения. В този смисъл, например законодателят трансформира срочните общи завещателни разпореждания в завет на плодopolзване, качествено изменяйки обема и характера на разпореждането, но запазва мълчание, по отношение на срочния завет, като не изменя същия в право на ползване, нито предвижда някакъв възпиращ механизъм, който да защити интересите на останалите правоприменици.

Накрая, анализът се фокусира върху тежестта. Чрез включването на модалитета тежест, се вмениява правно задължение на правоприменика, спрямо когото е адресирана. Специфичното за тежестта е, че се прилага единствено при безвъзмездни сделки, като нейната уредба е изрична в контекста както на завещателните разпореждания (чл. 17 и 18 ЗН), така и дарението (чл. 226, ал. 3 ЗЗД). Приемайки завещателното разпореждане, правоприменикът изразява съгласие с пълното му съдържание, като по този начин се обвързва с изисканото от него поведение (престация). Спецификата произтича от

обстоятелството, че макар така учреденото правно задължение да е обвързващо и да създава облигационно право да се иска изпълнение от всеки заинтересован (арг. от чл. 18, изр. първо ЗН), липсата на дължимото поведение не влече възможност за унищожаване на разпореждането (чл. 18, изр. второ ЗН). Необходимо е да бъде уточнено още, че задължение в същинския смисъл възниква единствено, когато има достатъчно определеност на субекта, в чиято полза е тежестта и на дължимата престация. С други думи, за разлика от останалите модалитети, тежестта не е обвързваща по отношение действието на основното съдържание на разпореждането, а единствено създава един допълнителен и относително самостоятелен елемент в правоприемството.

Така установените особености на тежестта предполага разнообразие от въпроси – кои са заинтересованите лица, имащи право да искат изпълнение на тежестта, каква е санкцията за неизпълнение, в кои случаи порокът на тежестта ще доведе до недействителност на цялото разпореждане и пр.

На следващо място, тежестта разкрива и особено значение във връзка с частните завещателни разпореждания. Както беше посочено, в много хипотези косвеният завет се учредява именно чрез нейното приложение. Разглежданото факултативно съдържание на завещателния акт често се дефинира като тежест през призмата на задължения правопримник и като завет от гледище на лицето, в чиято полза е извършено. Разбира се, тази разновидност не изчерпва приложното поле на тежестта, а дали същата може да се определи като корелативно обвързана с косвен завет, зависи от различни фактори, основният от които са лицата, в чиято полза е установена.

Накрая се обръща внимание и на разликата между условие и тежест, като въпреки тяхната близост, двата института предполагат коренно различни правни последици.

3. Глава трета „Видовете завет и техните практически особености“

Глава трета е насочена към създаването на вътрешно разграничение в рамките на общото понятие за завет. Предметът на тази дейност е не самоцелна диференциация, а извеждането на категории, които са обособени въз основа на

лесно установими правни белези и водят до настъпването на конкретни практически последици. Тези последици са видни с оглед момента на преминаване на правото, необходимостта от извършване на определени действия от наследниците, обема на правото, приложимата допълнителна регламентация и пр.

Първият параграф разглежда деление, познато още от римското право и водещо до значителни импликации относно последиците от разпореждането. Въпросната категория разделя завета на пряк и косвен. Обсъждат се хипотези, в които разпореждането има непосредствено правопрехвърлително действие или произвежда облигационно задължение насочено към наследниците или към друг заветник. При прекия завет, фактическият състав на правоприемството е завършен с изразяването на валидно волеизявление от страна на наследодателя и извършването на приемане от страна на заветника. От този момент предметът на разпореждането (право или съвкупност) преминава директно в патримониума на заветника. Обрато, при косвения завет се създава облигационно задължение за един или всички наследници или заветници да извършат определени разпоредителни действия, в резултат от които да настъпи правоприемството. Тези особености представляват интерес, тъй като предоставят евентуалните способности за защита, чрез които заветникът би могъл да упражняват своето право, режимът, чрез който се реализира отговорността за задължения на заветника в определени хипотези, а също и други детайли, като моментът, в който преминава правото към правоприемника.

Параграф втори е посветен на особеностите, които се проявяват с оглед вида на правото, предмет на разпореждане. Тези особености са обвързани със специалния правен режим на някои вещни права, специфични при прехвърляне на облигационни права и др. В тази част от изследването анализът е по-скоро схематичен, тъй като главата посветена на възможния предмет на завета разглежда въпроса в дълбочина.

Третият параграф предлага изложение за значението на вида правоприемство, което се установява – конститутивна или транслативна сукцесия. Делението на частните завещателни разпореждания на правопрехвърлителни и правоучредителни е от значение, защото определя частта от предмета и обема от

правоомощията, които се прехвърлят върху правоприемника. Тези параметри се очертават от самия наследодател в установените от закона граници, като техните последици и влияние върху предмета на завета настъпват едва след смъртта на титуляря. С оглед наличието или липсата на подобно преמודелиране на правата *mortis causa* се наблюдават две категории. Следва да се подчертае, че някои права биха могли да бъдат предмет само на единия вид сукцесия – така например правото на ползване в полза на наследодателя се погасява *ex lege* с неговата смърт и не може да бъде предмет на транслативна сукцесия. По тази причина, предмет на завета би могло да бъде право на ползване установено от самия наследодател чрез конститутивна сукцесия.

Последният параграф четвърти извежда изводите от предложения в предходната част анализ. С него се цели да се подчертае значението и практическите особености на отделните категоризации. Накрая се обсъжда взаимовръзката между тях и принадлежността по необходимост на дадено разпореждане с всяка една от представените категории.

4. Глава четвърта „Предмет на завета“

Правоотношенията представляват правни връзки, които се създават, изменят и прекратяват въз основа на правна норма с оглед задоволяването на дадени потребности. Нуждите на индивида, са причината за предприемането на дадено поведение и те му придават целенасочен характер. Предметът на правоотношението е негова важна част, тъй като представлява благото, чрез чието разместване се задоволяват конкретни интереси.

Наследствените правоотношения се отличават с особено разнообразие на възможните предмети. Това е напълно разбираемо, с оглед целта, която следва да постигнат – целесъобразната ликвидация на правно значимите отношенията, по които наследодателят е бил страна. Част от тези правоотношения продължават да съществуват, като починалият бива заместен от своите правоприемници. Други се прекратяват автоматично, поради своя строго личен характер.

Според чл. 16 от Закона за наследството, обект на наследственото правоприемство е имуществото на

наследодателя. В рамките на посочената норма, терминът имущество е разгледан в две насоки. Първата алинея дефинира понятието в широк смисъл, като съвкупност от всички парично оценени права и задължения. Чл. 16, ал. 2 ЗН от друга страна визира „определено имущество” или с други думи конкретно парично оценено право или съвкупност от права и задължения. Заключение от така приложеното езиково тълкуване е, че според буквата на закона, правата и задълженията с неимуществен характер, а също и фактическите отношения са изключени като предмет на завещателно разпореждане. Това разбиране очевидно е твърде крайно и не отговаря на социалните потребности, които цели да задоволи наследственото правоотношение. За значително по-широките граници на завещателната свобода свидетелстват изрични законови текстове. Така например чл. 17 от Закона за авторското право и сродните му права, определя кои неимуществени права преминават към наследниците на автора. Друга хипотеза е наследяването на търговско предприятие. Макар изричната регламентация относно наследяване предприятието на едноличен търговец да е лаконична, практиката на върховната съдебна инстанция приема, че то е допустимо. Търговското предприятие обаче е съвкупност от права, задължения и фактически отношения (аргумент от чл. 15 ТЗ), което показва, че при определени условия, последните също могат да бъдат предмет на наследствено правопримемство. Тук следва да се посочи също, че не е налице пълно съвпадение, между правата, които са прехвърлими *inter vivos* и тези, които са наследими *mortis causa*, като конкретни примери ще бъдат разгледани в контекста на отделните предмети на завета. Освен това, често, с прехвърлянето на основното право се прехвърлят и несамостоятелните права, които по необходимост са обвързани – така например с наследяването на дадено жилище, заедно с него преминават и прилежащите му общи части.

Казаното цели да демонстрира, че остарялата и в известен смисъл несъответстваща на съвременното терминология, използвана в Закона за наследството не следва непременно да ограничава приложното му поле. Всяка конкретна ситуация трябва да се анализира с оглед смисъла на закона и социалната оправданост на неговото приложение, като основен инструмент

в тази насока се явява еволютивното тълкуване. С оглед адресирането на тази проблематика е структурирана глава четвърта. Тя съдържа увод и е разделена на осем параграфа, във всеки от които се анализира отделна група от права или правни съвкупности, които биха могли да бъдат предмет на завета. Целта на изложението е да обсъди годността на отделни блага да бъдат предмет на частни завещателни разпореждания, а също и особените правила и специалната правна регламентация, която би намерила приложение. По тези причини, предметът на завета разкрива основно значение за пораждането и конкретните измерения на неговото действие.

На първо място се обсъждат личните и семейните права. С оглед техният принципно ненаследим характер се отделя внимание най-вече на въпросите свързани с процесуалното правоприемство и отношението му към качеството наследник, респективно заветник, като се поставя акцент върху диференциацията на права възникващи направо за правоприемника и тези, които са част от наследствената маса. Подчертава се също видоизменянето на резултатите, до които води успешното провеждане на исковото производство.

Параграф втори разглежда завета на вещни права. Като хипотеза с голямо практическо значение се обръща внимание на практическите особености провокирани от начина по който са определени вещите – индивидуално или родово и обема на вещното право – собственост или ограничено вещно право.

Следващият параграф анализира облигационните права. Очертават се проблеми, породени от лаконичната законова регламентация, заветът на облигационни права разкрива множество затруднения свързани с начина за известяване на длъжника по облигационното отношение, момента на преминаване на правото към заветника, обема на прехвърленото право и др. При обсъждането на тези въпроси се прави паралел с института на цесията и възможността за приложение по аналогия на някои от установените разрешения в доктрината и практиката.

Параграф четвърти отделя внимание на трудовите и осигурителните права, като специална категория облигационни отношения, обвързани с престацията на работна сила. Дискутират се отделни хипотези на вземания, възникващи по

повод на трудовите и осигурителните правоотношения и техният наследим характер. Освен това, в тази част от изследването отново се поставя въпросът за разликата между права, които стават част от наследствената маса и правата, които възникват като собствени в правната сфера на правоприемниците с оглед техни качества.

Параграф пети се фокусира върху правата на интелектуалната собственост, като първата част от изложението е посветена на авторското и сродните му права, а втората върху правата на индустриалната собственост. Спецификата на тази категория права произтича от техния сложен характер, обвързан с имуществени и неимуществени правомощия, а също и от специалната регламентация, предвиждаща особени правила в множество хипотези (напр. чл. 15 – 16 по отношение на неимуществените и чл. 18 – 22 от Закона за авторското право и сродните му права спрямо имуществените правомощия).

Параграф шести обсъжда възможността за установяване на завет по отношение на различни видове правни съвкупности и правните последици от подобни разпореждания. Съвкупностите представляват сложен сбор от отношения с предимно имуществен характер, в рамките на които субектът участва в определено качество и са относително обособени с оглед даден белег. По конкретно, съдържанието на съвкупностите се състои в комплекс от права, задължения и фактически отношения, като в отделните видове може да се съдържат само права или права и някои от останалите елементи. Съществуването на подобен комплекс винаги се регламентира от закона, като той им придава известна обособеност. Конкретни примери са изведени от сферата на семейното, наследственото и търговското право. Последователно се дискутират завета на търговско предприятие и дейността на едноличен търговец, дружествен дял и членство в кооперация, завет на наследствен дял и завет на дял от съпругеска имуществена общност.

По отношение на съвкупностите, уредени от търговското право от разгледаните търговски дружества и кооперации, същинско правоприемство на членственото право, включително чрез завет, възниква единствено при акционерното дружество и командитното дружество с акции. Във всички останали случаи обаче е възможен завет относно имуществения елемент от

правата на наследодателя, които отново се запазват под формата на съвкупност, но от тях за изключени членствените права свързани с търговеца.

Защитава се също становището, че заветът на наследствен дял и дял от съпругеска имуществена общност са допустими. В първият случай, възможността за прехвърляне на наследствен дял е установена в чл. 213 ЗЗД, който изрично урежда продажбата на наследство. Чрез тази регламентация, законодателят експлицитно признава наследственият дял за възможен предмет на сделка, а договорната автономия, предвидена в чл. 9 ЗЗД дава основание да се достигне до заключението, че тази прехвърлимост може да бъде упражнена и чрез сделки *mortis causa*. Определянето на предмета като наследствен дял служи единствено за индивидуализиращ белег на комплекса от права и задължения, който се прехвърля.

По отношение на вещните права част от съпругеска имуществена общност следва да се приложи сходна логика. Макар наследодателя да не може да се разпорежда с тази съвкупност, с оглед характера ѝ на бездялова съсобственост, с прекратяването на брака, всеки от съпрузите придобива по ½ от нея. Смъртта на завещателя автоматично води до тази последица и именно това е моментът, в който завещателното разпореждане поражда своите последици.

Параграф седми анализира отделно от останалите вещни права заветът на плодopolзване. Причината за това е обвързана със специалните правила, установени в Закона за наследството. По-конкретно, чл. 17, ал. 2 ЗН уреждащ трансформацията на общо завещателно разпореждане в частно и чл. 35 ЗН предоставящ възможност *ex lege* за промяна в предмета на завета, която е предпоставена от волята на наследниците със запазена част.

Накрая в последния параграф осми се обсъжда възможността за завет на фактическо състояние. Въпросът представлява интерес, поради принципната възможност за някои фактически състояния да преминават към заветниците въз основа на частно завещателно разпореждане на съвкупност. От друга страна обаче, фактическото състояние трудно би могло да бъде поместено в дефиницията на чл. 16, ал. 2 ЗН относно предмета на частните завещателни разпореждания. Особено

внимание се отделя на възможността за завет на владение, поради принципната законова възможност владението на праводателя да се присъедини към владението на правоприемника, широката нормативна регламентация и разнообразието от практически затруднения, които провокира дискусиата. Все пак, се застъпва тезата, че с оглед възможността за разпореждане с владение като част от съвкупност, неговата обвързаност с определени имуществени права и правната му регламентация в различни нормативни актове, заветът на владение е допустим. Накрая се обсъжда и възможността за завет на други фактически състояния, като се възприема тезата, че понастоящем законът не предвижда фактически състояния, спрямо които могат да се приложат сходни съображения.

Заклучението, което може да бъде изведено, от направените в тази глава наблюдения е, че в действителност предметът на завета е изключително динамично понятие. Макар стриктната законова дефиниция по чл. 16, ал. 2 да изразява известна консервативност, следва да се държи сметка, че Законът за наследството е в сила от 1949 г. и е бил създаден, за да обслужи един значително по-ограничен граждански оборот. С оглед развитието в икономическо и социално отношение, а също и възникването на нови права и съвкупности, разпоредбата следва да се тълкува еволютивно, за да може да обслужи обществените потребности, без да води до неоправдано ограничаване на правата на гражданите.

5. Глава пета „Обстоятелства, възпрепятстващи действието на завета“

Родовите характеристики на завета, като едностранна сделка от една страна и волеизявление по повод смърт от друга, са причината поради която този институт разкрива особености в действието си, присъщи за съответните правни категории. Тази корелация е видна и при обстоятелствата, осуетяващи действието на завета. В рамките на глава пета е проследено влиянието на правилата за недействителност на едностранните сделки като цяло и особената регламентация, отнасяща се до недействителността на завещателните разпореждания. Същият алгоритъм е последван и относно отмяната. Накрая, на анализ

са подложени специфичните особености на завета, присъщи само за него.

Параграф първи отделя внимание на основанията за недействителност, които играят ролята на важна отрицателна предпоставка, обуславяща настъпването на действието на завета. Като едностранна сделка, спрямо завета намират субсидиарно приложение общите правила за недействителност по ЗЗД (аргумент от чл. 44 във вр. с чл. 26 - 33 ЗЗД). Сред тях се анализират нищожност поради липса на воля (съгласие), включително поради насилие по чл. 26, ал. 2, предл. 2 ЗЗД и забраната за заобикаляне на закона по чл. 26, ал. 1, предл. 2 ЗЗД.

На следващо място се поставя въпросът за нищожност на завещателното разпореждане поради някое от специалните основания, предвидени в чл. 42 ЗН. Всяка една от посочените в закона хипотези се разглежда индивидуално през призмата на съдебната практика и теорията с оглед прецизиране и заемане на отношение по спорните моменти. Необходимо е да се подчертае значителното сходство с общите основания за нищожност по ЗЗД, спрямо които ЗН има предимство. Особеност разкрива разпореждането в полза на лице, което няма право да наследява. С оглед изясняването ѝ, хипотезата следва да се тълкува систематично в контекста на общата и специална неспособност, установени съответно в чл. 2 ЗН и чл. 3 ЗН. В чл. 2 ЗН се поставя минималното изискване правоприемникът да е заченат и жизнеспособен, макар и нероден. Тази разпоредба регламентира пасивна наследствена правоспособност, предшестваща времево, възникването на гражданската, чрез установената фикция. Условието за нейното настъпване е жизнеспособност на новороденото, която се предполага до доказване на противното. Разглеждания порок ще бъде налице и в случаите в които заветът е в полза на недостойно лице, извършило някое от деянията по смисъла чл. 3 ЗН.

Особеност разкрива и порокът установен в чл. 42, б. „в“ ЗН, тъй като разширява изискването за съответствие със закона, добрите нрави и обществения ред и до единствения мотив, изрично изразен в разпореждането, условието и тежестта. Така очертаното правило следва да се тълкува стеснително, като приложението му по отношение на тежестта, е единствено

доколкото тя също се е оказала единствен мотив за завещателното разпореждане, като този факт подлежи на доказване чрез тълкуване волята на завещателя.

Накрая, в параграфа се дискутира чл. 43 ЗН, в който се установяват специалните основания за унищожаемост на завещателните разпореждания. Макар и в по-голямата си част основанията за унищожаемост да се покриват с общите по чл. 27- 33 ЗЗД, налице са и някои особености. Първата от тях е общовалидна за всички хипотези и се отнася до обстоятелството, че волеизявлението за унищожаване на завета може да бъде извършено единствено от правоприемниците. В тази категория влизат наследниците по закон и завещание, заветниците, а също и непризованите към наследяване наследници, които биха били призвани при унищожаване на разпореждането. Освен това, фактически унищожаването поражда своя ефект не от момента, в който се обективира волеизявлението, а от откриване на наследството.

В първата част от раздела се обсъжда основанието за унищожаемост по буква „а“ разкриващо известни сходства с хипотезата на чл. 31, ал. 1 ЗЗД с оглед фактическият критерий, който е заложен. Същевременно обаче, в него се инкорпорират и два абстрактни критерия (положителен и отрицателен), произтичащи от завещателната дееспособност – навършването на 18-годишна възраст и липсата на пълно запрещение, които произтичат от разпоредбата на чл. 13 ЗН. Чрез препращането към режима на завещателната дееспособност законодателят се отклонява от общите правила и създава някои специфични разрешения, адаптирани към потребностите на наследственото правоприемство

Като друга специфика следва да се разгледа и приложното поле на грешката. В частност, чл. 43, ал. 2 ЗН изрично разширява приложното поле на разглежданата хипотеза, като при определени условия придава правно значение на грешка в мотивите, като тук отново е видно значението, което законодателят им определя с оглед особеностите на сделките *mortis causa*.

Параграф втори от глава шеста дискутира отделните способности за отмяна на завета, като изложението на първо място се спира на общите основания за отмяна на завещателните

разпореждания, а след това отделя внимание и на основанията приложими единствено относно завета.

В контекста на общите основания се обособяват две основни категории. Първата от тях е изричната отмяна, която може да бъде извършена чрез ново завещателно разпореждане, изрично отменящо предходното или алтернативно, чрез изрично волеизявление в нотариална форма, насочено към отмяна.

Освен това, се обръща внимание на проблематиката, обвързана с мълчаливата отмяна, която законодателството позволява при наличието на последователни завещателни разпореждания, които са несъвместими едно с друго. Друг способ за мълчаливо отменяне на волеизявлението, който макар и да не е изрично установен, се приема за безспорен както в доктрината, така и в практиката е отмяната чрез конклюдентни действия. Тя настъпва при физическото унищожаване на материалния носител, върху който е отразено завещанието, като специфична особеност е, че може да бъде валидно извършена само от наследодателя – подобни действия от трето лице не биха имали същия ефект. Разглеждат се също и действия, които наподобяват конклюдентна отмяна, но нямат същите правни последици. Обсъждат се и въпросите относно частичната отмяна, която може да бъде изведена като възможност от чл. 39 ЗН. Накрая, изложението в частта за общите способности за отмяна се спира върху уреденото в чл. 54, ал. 1 СК отпадане на завещателните разпореждания при развод.

Последната част от втория параграф е посветен на чл. 41 ЗН регламентиращ специална хипотеза на отмяна, приложима единствено спрямо завета. Според тази разпоредба, отчуждението изцяло или отчасти на една завещана вещ отменя завета относно отчуждената част. Алинея втора гласи, че същите последици настъпват и при преработка на вещта до степен, в която тя изгуби предишната си форма и предназначение. Разглежданата регламентация изхожда от отменимия характер на завещателните разпореждания. Въз основа на него е установена необорима презумпция за мълчаливата отмяна на предхождащото волеизявление. Последващо повторно придобиване на вещта от страна на наследодателя е ирелевантно за действието на завета. Същото

се отнася и за евентуално разваляне на договора, доколкото основанието не е свързано с порок на волята. Така очертаната уредба предполага много практически и дискуссионни въпроси, по отношение на значението на различни пороци на волята, сключването на предварителен договор за отчуждаване на вещта, значението на разпоредбата относно вземания и съвкупности и др., обсъдени в рамките на параграфа.

6. Глава шеста „Отговорност на заветниците“

С оглед задачата на изследването, е разгледано как е решен въпросът относно отговорността за наследствени дългове на заветника. По правило отговорни за задълженията на починалия са неговите универсални правоприменници. Те получават цялото или част от наследството, която включва наследимите права и задължения на наследодателя. Обрато, заветниците получават единствено конкретни права, изрично посочени в завещателното разпореждане. С тази конструкция лесно би могло да бъде злоупотребено, например завещавайки по-голямата част от наследствения актив чрез частни разпореждания, като по този начин дълговете биха могли да останат неизпълнени. Нещо повече, увреждането би могло да бъде напълно неволно, тъй като често завещанията се изготвят много преди откриването на наследството и не са съобразени с последвали изменения в имуществения баланс.

Целейки да защити сигурността в оборота и за да бъде предотвратено евентуално увреждане на кредиторите, законодателят е въвел защитни механизми в техен интерес. С оглед обстоятелството, че те биха могли да бъдат разгледани като своеобразни ограничения на завещателната свобода са установени предпоставки за тяхното приложение. Условието и характеристиките на тези институти са разгледани последователно в стремеж да се очертаят границите, характера и особеностите при отговорността на заветника. В рамките на глава шеста са обособени три параграфа относно иска по чл. 66, ал. 2 ЗН, потестативното право по чл. 68 ЗН и отговорността на заветниците при възстановяването на запазените части.

Параграф първи обсъжда разпоредбата на чл. 66, ал. 2 ЗН установяваща право в полза на кредиторите да искат съответно намаляване на заветите при недостатъчност на наследствения

актив. Правото се упражнява чрез регресен (некоректно квалифициран от законодателя като „обратен“) иск от кредиторите на наследството срещу удовлетворените заветници. Анализирайки разпоредбата се достига до няколко основни извода. На първо място, искът е приложим едва след като активът на наследството бъде изчерпан. Тъй като последният се придобива от универсалните правоприемници, следва, че отговорността на заветниците има секундарен характер и се прилага доколкото полученото от наследниците е недостатъчно и тяхната отговорност е ограничена чрез приемане по опис. В противен случай, неограничената отговорност на наследниците би предотвратила евентуална отговорност на заветниците.

На следващо място, чл. 66, ал. 2 създава своеобразно предпочитание на кредиторите спрямо заветниците, изразяващо се в правото им да насочат претенцията си срещу последните, до размера на полученото. Наблюдава се систематична връзка, с чл. 66, ал. 1, установяващ възможността за заветниците и кредиторите на наследствената маса да поискат съдебно установяване на реда за удовлетворяване, когато наследството е прието по опис. По тази причина се приема, че чл. 66, ал. 2 ЗН е приложим единствено по съдебен ред, в случай, че наследството е прието по опис, когато районният съд е определил ред и начин за удовлетворяване.

Последното условие е претенцията да бъде заявена в тригодишния срок от последното плащане. Преклузивният срок подтиква към своевременно уреждане на отношенията. По този начин се търси баланс между засилената закрила на обществения интерес и този на кредиторите от една страна и на по-малко интензивната защита на заветниците, съчетана с правната сигурност.

От така очертаното право на иск могат да бъдат изведени известни наблюдения и по отношение на приложното му поле. Чл. 66, ал. 2 ЗН е приложим единствено спрямо косвените завети, които създават задължение за прехвърляне на определено право към заветника. Техният ефект е облигационен и не поражда транслативно действие направо с приемането – необходимо е активно поведение от страна на наследниците. По тази причина, действието на установеното в чл. 66, ал. 2 право се заключава в създаването на предпочитание в полза на

останалите кредитори на наследствената маса при очертаните условия.

Параграф втори се фокусира върху потестативното право по чл. 68 ЗН. Както в хипотезата на чл. 66, ал. 2 ЗН, така и тук, законът установява право на кредиторите да искат съответно намаляване на заветите при недостатъчност на наследствения актив. И тук отговорността има субсидиарен характер и представлява изрично отклонение от правилото установено в чл. 60, ал.1 ЗН. Езиковият анализ на разпоредбата води до няколко важни извода. Изразът „останалото наследствено имущество” отново предполага ограничена отговорност на наследниците по реда на чл. 61, ал. 1 ЗН.

Налице са и някои съществени различия. Правото закрепено в чл. 68 ЗН по своята същност е преобразуващо (потестативно), а не притезателно – то би могло да бъде упражнено извънсъдебно чрез едностранно волеизявление и не е предпоставено от процедурата по чл. 66, ал. 1 ЗН. Различни са и хипотезите, в които чл. 68 ЗН би могъл да се приложи. Той е насочен спрямо заветите с пряко вещнопрехвърлително действие. Правоприемството настъпва на базата на самото завещателно разпореждане, досежно индивидуално определено вещно право и приемането от страна на заветника. С оглед обстоятелството, че не е установен срок за упражняване на правото по чл. 68 ЗН, приема се, че е приложима общата погасителна давност от 5 години.

Последният параграф от глава шеста разглежда отношенията между наследниците с право на запазена част и заветниците. За разлика от предходните две хипотези, в които се обсъждат отношения между кредитори на наследствената маса и заветниците, при запазените части се обсъжда законоустановената защита на необходимите наследници и гарантираната част от наследственото имущество, която те следва да получат. Институтът на запазената част и способите за нейното възстановяване представляват нормативно установено ограничение на завещателната свобода, предвидено в полза на най-близките членове на семейството. Следва да се подчертае, че завещателните разпореждания (обща и частна), които противоречат на ограниченията поставени от запазените части са изначално напълно действителни. Те поражат всички

целени правни последици и в случай, че необходимите наследници не упражнят своите права, няма да настъпи промяна *ex lege*. Институтът на запазената част в различните му проявления единствено създава различни потестативни права, в полза на определена група наследници.

Актуалният Закон за наследството предвижда няколко отделни механизма, гарантиращи правата на необходимите наследници, като разпоредбите започват от общите положения (чл. 30 – чл. 34 ЗН) и преминават към специални разпоредби (чл. 35 – чл. 37 ЗН). Тези правила представляват гаранция на семейноправните задължения за взаимна грижа, помощ, а в някои случаи и издръжка. С оглед приложимостта на общата защита спрямо частните завещателни разпореждания и влиянието ѝ по отношение действието на завета, тя е предмет на изследване в първата част от параграфа. В последствие, на анализ са подложени и хипотезите насочени конкретно спрямо правоприемството на основание завет или дарение.

Първата обсъдена форма на защита е искането за възстановяване на запазена част по реда на чл. 30, ал. 1 ЗН. Характерна особеност е, че при възстановяването на запазени части наследниците, извън необходимите, и заветниците се третираат еднакво, докато отговорността на надарените е субсидиарна и в обратен на хронологичния ред. С оглед приложението на този институт по отношение на заветници и надарени следва да се създаде имуществена маса по реда на чл. 31 ЗН, като процедурата предполага особености, които се обсъждат в контекста на съществуващата съдебна практика и доктринални разработки.

Специална хипотеза на намаляване на частно завещателно разпореждане или дарение е предвидена в чл. 36 ЗН. Критерият, който предполага нейното приложение е правото, предмет на завета, неговата делимост и степента, в която разпореждането засяга запазената част. Според чл. 36, ал. 1 ЗН в случаите, в които предмет на разпореждането е недвижим имот, отделянето на част от който не може да стане удобно, при превишаване на запазената част с повече от $\frac{1}{4}$, заветникът получава единствено стойността на запазената част, а при превишаване с по-малко може да овъзмезди необходимия наследник за разликата. И в двата случая, посоченият текст се отнася единствено до частни

разпореждания с предмет недвижим имот. В първата хипотеза, законодателят фактически предвижда трансформация на завещателното разпореждане, като от завет на вещно право, го превръща в завет на вземане, еквивалентно на стойността на разполагаемата част. В случаите, в които повече от едно завещателно разпореждане в полза на различни лица засягат запазената част, с оглед пропорционалното намаляване (независимо от вида на разпореждането – аргумент от чл. 32 ЗН) първо ще се определи дробната част, с която подлежи на намаляване всяко едно от разпорежданията и едва тогава ще се прецени кое от разрешенията на чл. 36, ал. 1 ЗН следва да бъде приложено. Чл. 36, ал. 1 представлява своеобразен стремеж на законодателя да постигне баланс между разнопосочните интереси и същевременно да улесни окончателното уреждане на отношенията. По същината си обаче разпоредбата по никакъв начин не влияе върху стойността която ще получи заветникът, респективно необходимите наследници – същата е пропорционално определена в чл. 29 ЗН.

Разпоредбата на чл. 37, ал. 1 ЗН представлява още една гаранция за интересите на необходимите наследници. Според разглеждания текст, отчужденията или учредяването на вещни права върху дарени или завещани недвижими имоти, извършени от заветниците или надарените могат да бъдат отменени чрез иск от страна на необходимите наследници. Необходимо е да се подчертае, че самото отчуждаване не страда от пороци и в този смисъл изначално поражда всички целени правни последици. Искът по чл. 37, ал. 1 ЗН, обаче предпочита на наследника със запазена част възможността, да отмени последиците, като по този начин върне имота в наследствената маса, за да послужи за възстановяване на запазената част. Видно е, че чл. 37 ЗН представлява стабилен механизъм, гарантиращ интересите на необходимите наследници дори в случаи, в които завещаният актив е бил отчужден, а личното имущество на заветника не може да осигури допълването на запазената част. Така се цели, макар и със създаването на известна несигурност и засягане интересите на трети лица, да се гарантират потребностите на най-близките роднини на наследодателя.

Това разрешение, макар и ефективно, трудно може да се възприеме като справедливо и съответстващо на правната логика. Оставяйки настрана обстоятелството, че дяловете на необходимите наследници са били засегнати по волята на самия наследодател – доказателство, че фактическите им отношения не са били толкова близки, колкото семейноправната връзка предполага, се поставя и друг въпрос. Защо законодателят решава да даде превес на интересите на безвъзмездните правоприемници, в случая наследниците, за сметка на третите лица приобретатели, които в общата хипотеза ще бъдат страна по възмездно правоотношение?

Заключение

Заключението е насочено към обобщен анализ на достигнатите изводи в рамките на изследването. Изведени са наблюдения относно възникването на института, неговото настоящо положение и възможности за бъдещото развитие и оптимизация. За целта са подчертани някои от ключовите тези, застъпени в рамките на дисертационния труд, сравнителноправни анализи, виждания по отношение на тълкуването и прилагането на нормативната рамка, а също и някои предложения за промени *de lege ferenda*.

3. Принос на монографичното изследване

1. Темата относно действието на завета не е цялостно разработвана досега на български език. В рамките на изследването са обсъдени различни въпроси, част от които макар и засягани в доктрината, не са били разгледани в тяхната систематична обвързаност.

2. С оглед анализа на поставените въпроси е реферирана релевантна съдебна практика, отразяваща перспективата на висшите съдебни инстанции, относно тълкуването и прилагането на правните норми, уреждащи института на завета.

3. Предложен е исторически прочит, целящ да проследи концептуалното развитие на наследствените правоотношения и завета в частност. Тази част от изложението се стреми да открие основните социални потребности, довели до възникването на правния институт и измененията, които същия претърпява с оглед потребностите на гражданския оборот в контекста на

различни общества и степен на икономическо и нормотворческо развитие.

4. Проведен е сравнителноправен анализ, рефериращ разрешенията застъпени във френския и италианския граждански кодекс. Въз основа на съществената връзка между наследственоправното законодателство на трите държави са изведени предложения свързани с тълкуването и прилагането на правните норми, а също и с възможни бъдещи оптимизации на законодателството *de lege ferenda*.

5. С оглед възможността за еволютивно тълкуване на остарелия понятиен апарат и лаконичната нормативна рамка, са разгледани разнообразие от разпоредби през призмата на съвременните обществени потребности. Сред тях спадат уредбата за правата на заветниците, тяхната отговорност за задължения към наследствената маса и дела на необходимите наследници, възможните предмети на завета, влиянието на факултативното съдържание на завещанието върху разпорежданията и други.

6. Направен е опит за диференциране и очертаване на завета. За целта са изведени основните му белези, като правен институт, предложена е дефиниция, обобщаваща направените наблюдения и е проведено разграничение с други частноправни институти, разкриващи определени сходства.

4. Публикации във връзка с дисертационния труд

1. **Йовчев, Н.** *Защита на кредиторите при особено то правопримств по чл. 11 от Закона за наследството*. сп. „Правна мисъл“ бр. № 4/2020, стр. 23-41;
2. **Йовчев, Н.** *Видовете завет и техните практически особености*. сп. „Правна мисъл“ бр. № 4/2022, стр. 78-94.
3. **Йовчев, Н.** *Видовете завет и техните практически особености* публикувана в „Сборник научни изследвания в чест на проф. Цанка Цанкова“, УИ „Св. Климент Охридски“, София, 2023, стр. 312-324;
4. **Йовчев, Н.** *Особен предмет на завета*. Сп. „Правна мисъл“ кн. 1 от 2024 г.;

